

КОГНИТИВЕН АНАЛИЗ НА ОЧАКВАНИТЕ ПЪТУВАНИЯ НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В НАЧАЛОТО НА МЕСЕЦ МАЙ 2024 Г.

Румен Драганов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Докладът показва пътя на разсъжденията при когнитивния анализ на наличните статистически данни на Националния статистически институт (НСИ) за броя на пътуванията на български граждани в страната и чужбина в началото на месец май за годините, предхождащи 2024 г., за да даде отговор на въпроса какви са очакваните обеми на пътувания през месец май 2024 г. Информацията е предназначена за публичния интерес на медиите и служителите по контрола на автомобилния транспорт, както и за предприятията, свързани с туристическата и обслужващите туризма индустрии.

Ключови думи: когнитивен анализ, пътувания в страната, пътувания в чужбина.

Въведение

Медийната машина е проектирана по такъв начин, че винаги да търси и използва най-горещите новини. И тази традиция не може да отmine очаквани големи придвижвания на хора, свързани с майските празници, особено в година, в която в началото на месец май съвпада честването на няколко празника. Месец май 2024 г. очаквано предизвиква голям медиен интерес като съчетание от честването на празника на труда – 1 май, традиционните празници на 6 май – Ден на храбростта и празник на Българската армия и големия християнски празник Гергьовден. В българския народен календар 6 май е празник на овчаря и на пастира, като агнето се счита за жертвено животно и традиционно на този ден задължително се приготвя агнешко. В допълнение към наситения с празници в първите си дни месец май, през 2024 г. Великден е на 5 май и Гергьовден, който е в понеделник, съвпада с втория почивен ден на Великден. Календарът дава възможност за 11-дневна ваканция, ако тя започва от 26 април (петък) и продължава до 7 май (вторник). Основните въпроси, на които трябваше да бъде даден отговор, бяха свързани с броя на пътуванията на български граждани в страната и чужбина, броя на чуждестранните туристи, посещаващи страната в този период, и реализираните разходи за пътувания в периода.

Когнитивният анализ на туризма изследва характера на празниците в този период и очакваното придвижване на хора, свързано със самите празници. Изследват се статистическите данни, които получаваме от Национал-

ния статистически институт (НСИ), и данните на Единната система за туристическа информация (ЕСТИ), които касаят туризма в определена област на територията на Република България за предходни периоди. За получаването на подробен анализ са необходими и данните от когнитивния анализ за пътуванията на български граждани в България, които дават много по-пълна информация за броя на всички пътувания. По същия начин когнитивният анализ на туризма се прилага и към пътуванията на български граждани в чужбина и пребиваването на чужденци в България за разглеждания период, където към данните от НСИ се прибавят наблюденията на Граничните контролно-пропускателни пунктове (ГКПП) и данните на Гранична полиция. Когнитивният анализ на туризма разглежда и информацията от предходни години на Министерството на вътрешните работи и по-специално на службата по Контрол на автомобилния транспорт (МВР – КАТ).

Когнитивен анализ на туризма

Значението на термина „когнитивен“ е свързано със съществуване или включване на съзнателна интелектуална дейност (като мислене, разсъждение или запомняне). Основните когнитивни умения са базирани на мозъка. Когнитивните умения включват възприятие, внимание, памет и логически разсъждения [1]. Когнитивният анализ на туризма е свързан с развитието на умствени умения у изследователите на туризма, използвани за придобиване на знания за функционирането на екосистемата на туризма, манипулиране на съществуващите данни и информация, наблюдение и свързаните с него разсъждения и даване на отговор на нерешими въпроси като този: „Колко ще бъдат пътуванията на български граждани в България в началото на месец май 2024 г.?“. Новото в революцията в информационните технологии е революцията в когнитивните технологии чрез създаването на изкуствен интелект (AI). Когнитивната революция вече е налице, като компютърът, който директно чете човешки мисли, помага да определим за коя буква или цифра мисли човек, и това се използва в стотици лаборатории. AI е в състояние да отговори на всеки въпрос, но все пак на въпроса „Колко ще бъдат пътуванията на български граждани в България в началото на месец май 2024 г.?“ не може да даде задоволителен отговор.

Институтът за анализи и прогнози на информационната среда в туризма (ИАПИСТ) към УниБИТ работи върху създаването на когнитивни умения като инструменти на студентите за изучаване на заобикалящата среда в туризма. Институтът смята, че с правилните инструменти студентите могат да изпълняват задачи с лекота и ефективност. Първоначално се изучаваше анализът на броя на посетителите – туристи и екскурзианти (дневни посетители), в туристическите области в България. Това, което се доказва, е, че студентите имат необходимите когнитивни или мозъчни спо-

способности да се справят успешно с учебната програма, въпреки че преподаването на когнитивни умения се пренебрегва на всички нива на образование в туризма и години наред сме свидетели на липса на информация за основните въпроси, като този: „Колко българи пътуват в България?“.

Често срещани видове тестове за човешкото когнитивно познание са следните. Експериментът със серийната позиция има за цел да тества теорията за паметта, която гласи, че когато информацията е дадена по серийен начин, сме склонни да помним информация в началото на последователността, наречено ефект на първичност, и информация в края на последователността, наречено ефект на актуалност [2]. Експериментът за превъзходство на думата се фокусира върху човешката реч и език [3]. В експеримента Браун-Питерсън на участниците накратко се представя триграма и в една конкретна версия на експеримента им се дава задача за отвлечане на вниманието – да идентифицират дали поредица от думи всъщност са думи, или не са думи (поради правописна грешка и т.н.). Този експеримент се фокусира върху човешката краткосрочна памет [4]. Семантичната мрежа от системи за представяне на знания е изследвана в различни парадигми. Значенията на думите се изучават от всички дисциплини на когнитивната наука [5].

Като цяло проучването на литературата показва, че няма общоприета дефиниция на „когнитивен анализ в туризма“. Въз основа на прегледаните текстове в различни книги, статии и публикации можем да приемем, че този термин обикновено се отнася до приложението на когнитивната наука и психология за анализиране и разбиране на умения при процесите на вземане на решения [6].

За нуждите на настоящото изследване дефиницията, която можем да дадем на термина „когнитивен анализ в туризма“ или „когнитивен туристически анализ“, е: метод за наблюдение, базиран на естествения интелект, мисловен анализ и оценка на съществуващата информация, свързана с броя на посетителите на територията на туристическото място.¹

Методология на изследването

Методологията на Института за анализи и прогнози на информационната среда в туризма към Университета по библиотекознание и информационни технологии (ИАПИСТ – УниБИТ) изследва всички категоризирани и некатегоризирани места за настаняване, функционирали през отчетния период с 10 и повече легла, и такива с по-малко от 10 легла, в които се реализират нощувка и дневни посетители, които не реализират нощувка, но с престоя си подобряват местните икономики. Студентите в специалност „Информационни ресурси на туризма в УниБИТ“ се учат да използват естествен интелект и да генерират информация, основаваща се на дефиницията за „турист“ съгласно Закона за туризма. Учат се да използват естествен

интелект, или изискването да наблюдават, както и да разбират случващото се в туристическата дестинация на базата на възприемане на реално случващите се туристически активности в екосистемата на туризма. Изследванията по методиката на когнитивния анализ, разработени в УниБИТ, помагат за разработването на стратегии за развитие на туризма на територията на туристическата дестинация, изработване на планове за действие и мониторинг за изпълнението на тези планове.¹

Студентите работят с данните от тази таблица в сайта на НСИ, която дава представа за броя на местата за настаняване, броя на леглата в тях, броя на леглоденонощиата, броя на реализираните нощувки, броя на пренощувалите лица и приходите от нощувки, като колоните се делят на две части: „Общо“ и „В т.ч. чужденци“. Според методологията на НСИ се отчита настаняване „във всички места за настаняване с 10 и повече легла.“¹ Както посочихме по-горе, НСИ не отчита „всички“ места за настаняване. Липсват данни за „пренощувалите лица“ в категоризираните места за настаняване. Липсата на данни на НСИ в използваната от тях методология личи и от таблицата „Посещения по месеци на чужди граждани в България по цел на пътуването и по страни“ за съответния месец от годината, като в колоните „Цел на пътуването“ са посочени разделено „Почивка и екскурзия“, „Служебно“ и „Други“, като под линия за колоната „Други“ е направена бележка със следното съдържание: „В колона „други“ са включени следните причини за пътуване – „гостуване“, „транзит“ и „други“.“¹

При прилагането на когнитивното мислене за анализ на туризма студентите получават казус, в който са поставени въпроси за оценка на броя на пътуванията и са посочени източници в интернет, в които съществуват основните данни и информация. Оценката се извършва в групи от по трима студенти, които играят ролята на „независими експерти“. Чрез жребий или друг обективен метод ръководителят на упражненията разпределя казусите за определяне на броя на пътуванията на български граждани в България, броя на пътуванията на български граждани в чужбина и броя на пътуванията на чужденци в България във връзка с Великден между групите от списъка на студентите. Всеки студент работи с предоставената информация и определя съответния размер на предполагаемия разход, като се мотивира в посоченото за това място в казуса. Мотивите към всяка оценка съдържат информация за съответствие/несъответствие с одобрен критерий за оценка. В случай на: (i) различия в оценките на тримата независими експерти (извършващи техническата оценка) с повече от 20 на сто се провежда среща за консенсус между тримата оценители; (ii) различия в оценките на независимите експерти по някои от критериите или когато единият експерт е дал 0 (нула) точки по някои от подкритериите, се провежда среща за консенсус между тримата оценители. При възникване на обстоятелство се провежда среща за

консенсус измежду тримата оценители с цел постигане на съгласие относно различията в дадените оценки. Срещата за консенсус се осъществява от ръководителя на упражненията. В резултат на проведената среща независимите експери извършват корекция в представения казус за оценка, която се включва във формулата за крайния резултат.

Резултати

През 2024 г. Българската православна църква (БПЦ) е определила, че Великден е на 5 май. Това означава, че официалните почивни дни са, както винаги, четири – Велики петък, Велика събота и Великден – неделя и понеделник, или от 3 до 6 май включително. В същата седмица – в сряда – е 1 май, Денят на труда. Така, поне официално, 2 май, четвъртък, е работен ден. И въпреки че 6 май, Гергьовден, също е официален празник, той е в понеделник и съвпада с Великден. Следващият ден – 7 май, вторник, не е почивен.

Таблица 1. Период, в който са концентрирани празниците

26 април, петък	работен
27 април, събота	неработен
28 април, неделя	неработен
29 април, понеделник	работен
30 април, вторник	работен
1 май, сряда	неработен
2 май, четвъртък	работен
3 май, Велики петък	неработен
4 май, Велика събота	неработен
5 май, Великден	неработен
6 май, Гергьовден	неработен
7 май, вторник	работен

Източник: ИАПИСТ

Периодът на празниците в края на април и началото на май може да се смята от 26 април (петък), който е работен ден, но когнитивният анализ го причислява към възможните дни за начало на дълга ваканция, завършваща на 7 май (вторник), който също е работен ден, но се припознава като последен ден от дълга ваканция. През 2024 г. Българската православна църква (БПЦ) е определила, че Великден е на 5 май. Това означава, че официалните почивни дни са, както винаги, четири – Велики петък, Велика събота и Великден – неделя и понеделник, или от 3 до 6 май включително. В същата седмица – в сряда – е 1 май, Денят на труда. Така, поне официално, 2 май,

четвъртък, е работен ден. И въпреки че 6 май, Гергьовден, също е официален празник, той е в понеделник и съвпада с Великден. Следващият ден – 7 май, вторник, не е почивен. По принцип според Кодекса на труда, когато официален празник се пада в събота или неделя, денят след това е непристъпен. 6 май, уви, е понеделник и не отговаря за законовото изискване.²

Майските празници започват с 1 май. Историята на празника започва на 1 май 1886 г. в Чикаго, когато е проведена национална стачка с искане за 8-часов работен ден и социални права. Недоволството прераства в размирици, полицията ранява над 200 протестиращи, убити са четирима. Това е причината за появата на работнически организации за защита на техните права, наречени „синдикати“. Исканията на работниците стигат до Европа. През 1904 г. конференция на социалистите в Амстердам решава да отбелязва датата с едnodневна стачка. Така денят се превръща в неработен, макар и неофициален празник. 1 май е официален празник у нас от 79 години. Мнозина продължават да го свързват с мащабните манифестации преди 1989 г. Когнитивният анализ не отчита съществени пътувания, свързани със самия празник, освен използването му като неработен ден. Когато е в комбинация с дните в края на седмицата, генерира около 190 000 пътувания.²

Следващия по календара празник, Великден, е на 5 май и така почивните дни ще бъдат същите, които ни се полагат и за Гергьовден, като самият Гергьовден е в понеделник и съвпада с втория почивен ден на Великден. През 2024 г. Великден е на 5 май заради специфичния начин, по който се изчислява датата от БПЦ. Възкресение Христово се празнува в първата неделя след първото пълнолуние след пролетното равноденствие. Подобно е условието и за Католическата, и за Православната църква, затова и в католическия свят Великден е на 31 март, т.е. в първата неделя след пълнолунието на 25 март. Пролетното равноденствие пък е на 21 март. Православната църква обаче изчислява по т.нар. „стар стил“, или по Юлианския календар. Според него пролетното равноденствие настъпва с 13 дни покъсно. Така тази година за датата на Великден важи следващото пълнолуние, което е на 24 април. Съответно Страстната седмица започва на 29 април и Великден е в неделя, 5 май. За определянето на датата има и още едно условие – Възкресение Христово не може да бъде преди или по време на еврейската Пасха. През 2024 г. тя е от 22 до 30 април, а според Евангелията Христос възкръсва след Пасха. „Дупката“, 2 май, четвъртък, между почивните 1 и 3 май, е работен и учебен ден и за евентуално пътуване родителите трябва да заявят, че детето ще отсъства (де факто правителството предложи 2 май да бъде неучебен ден по решение на общините).²

Св. Георги е може би най-почитаният светец на българите. Той властва над нивите и стадата, от него зависи тяхното плодородие, затова е празник на скотовъдците и на земеделските стопани. На Гергьовден се коли аг-

не като жертва (курбан) на светеца покровител. Обикновено се избира първото родило се мъжко агне, по-често бяло на цвят, по-рядко черно. Освен агне на трапезата се слагат обредни хлябове, прясно издоено мляко, подсирено от него сирене, квасено мляко, мляко с ориз, пресен чесън, баница със сирене, яйца. На Гергьовден се подновяват старите или се сключват новите договори между калфи, чираци, овчари, козари, говедари, слуги и техните наематели. Това потвърждава народното деление на годината: зима – от Димитровден до Гергьовден, и лято – от Гергьовден до Димитровден. Като Ден на храбростта и Българската армия празникът е официално учреден на 9 януари 1880 г. с указ № 5 на княз Александър Батенберг. През 1946 г. комунистическото управление прекъсва традицията на празника, която е възстановена на 27 януари 1993 г. с постановление № 15 на Министерския съвет.³ Много български градове са предпочели за свой патронен празник Гергьовден (6 май). Това са Поморие, Петрич, Луковит, Пещера, Сатовча, Мездра, Русе, Каварна и Тервел. Това разпределение на дните предполага интензивни пътувания, като когнитивният анализ определя техния брой на 540 000.

Определянето на броя на очакваните пътувания на български граждани в България в началото на месец май 2024 г. става по следната формула:

$$\sum \text{Тр}bg_n = \sum \text{Тр}_1 + \sum \text{Тр}_2 + \sum \text{Тр}_3 + \sum \text{Тр}_n, \quad (1)$$

където: $\sum \text{Тр}bg_n$ – общ брой на туристическите пътувания на български граждани в България за началото на месец май 2024 г.;

$\sum \text{Тр}_1$ – сума на броя на туристическите пътувания за ден 1, таблица 1;

$\sum \text{Тр}_2$ – сума на броя на туристическите пътувания за ден 2, таблица 1;

$\sum \text{Тр}_3$ – сума на броя на туристическите пътувания за ден 3, таблица 1;

$\sum \text{Тр}_n$ – сума на броя на туристическите пътувания за ден n, таблица 1.

Определянето на броя на очакваните пътувания на български граждани в чужбина в началото на месец май 2024 г. става по следната формула:

$$\sum \text{Тр}bg_n = \sum \text{Тр}bg_{eu_n} + \sum \text{Тр}bg_{neu_n}, \quad (2)$$

където: $\sum \text{Тр}f_n$ – общ брой на туристическите пътувания на български граждани в чужбина за началото на месец май 2024 г.;

$\sum \text{Тр}bg_{eu_n}$ – общ брой на туристическите пътувания на български граждани в страните от ЕС за началото на месец май 2024 г.;

$\sum \text{Тр}bg_{neu_n}$ – общ брой на туристическите пътувания на български граждани в страни извън ЕС за началото на месец май 2024 г.

Определянето на броя на очакваните пътувания на чуждестранни граждани в България в началото на месец май 2024 г. става по следната формула:

$$\sum \text{Trf}_x = \sum \text{Trfeu}_1 + \sum \text{Trfneu}_2, \quad (3)$$

където: $\sum \text{Trf}_x$ – общ брой на туристическите пътувания на чуждестранни граждани в България за началото на месец май 2024 г.;

$\sum \text{Trfeu}_1$ – общ брой на туристическите пътувания на чуждестранни граждани от страни от ЕС в България за началото на месец май 2024 г.;

$\sum \text{Trfneu}_2$ – общ брой на туристическите пътувания на чуждестранни граждани от страни извън ЕС в България за началото на месец май 2024 г.

Направеният когнитивен анализ за изчисляване на общия брой на туристическите пътувания по използваната методика на изчисление даде следните резултати:

- 1 000 000 пътувания на български граждани в страната и чужбина за началото на месец май 2024 г.;
- 830 000 пътувания на български граждани в България за началото на месец май 2024 г.;
- 170 000 пътувания на български граждани в чужбина за началото на месец май 2024 г.;
- 75 000 пътувания на чуждестранни граждани в България за Великден 2024 г.⁵

По същия начин, с помощта на когнитивния анализ на туризма, се пресмятат данни за очаквани пътувания в бъдещи периоди, за пътувания, свързани с различни празници или пътувания в края на седмицата.

Заклучение

Когнитивният анализ на туризма за изчисляване на общия брой на туристическите пътувания по използваната методика и на така получените резултати беше съобщен на медиите и заинтересованите лица. Това даде възможност обществото предварително да се запознае с очакваните пътувания и натовареността на републиканската пътна мрежа в дните от 26 април до 7 май и да бъдат предприети необходимите действия от органите на централното управление, общините, МВР – КАТ, Гранична полиция и ГКПП и медицинските учреждения в страната, както и за информиране на туристическите предприятия и туристическите комплекси с цел създаване на необходимата организация.

Бележки

- ¹ **Драганов**, Румен. Прилагане на мултипликатори за оценка на туристическите посещения при когнитивния анализ на туризма в област Габрово. – В: *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век*. Сборник с научни доклади от XXI национална научна конференция с международно участие 1 ноември 2023 г. София: За буквите – О писменехъ, 2023. с. 243 – 254. ISSN 2683-0094.
- ² **Webcafe**. Почивни дни за Великден 2024: Кога са празниците и как можем ли да ги комбинираме. //https://webcafe.bg/gradat/pochivni-dni-za-velikden-2024-koga-sa-praznitsite-i-kak-mozhem-li-da-gi-kombinirame.html//
- ³ **Акцент**. 6-ти май, Ден на храбростта и българската армия, празник на град Русе. //https://akcent.bg/article/68640\
- ⁴ **Национален** статистически институт. //https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=112

References/Литература

1. **Plessis**, Susan Du. Cognitive Skills and Study Methods. Edublox Research. 16 Cognitive Skills that Matter, How to Improve Them. 6-th of May 2023. 2023. //www.edubloxtutor.com/cognitive-skills/.
2. **Surprenant**, A. M. Distinctiveness and serial position effects in tonal sequences. – In: *Perception & Psychophysics*, May 2001, 63 (4), pp. 737 – 745. Doi: 10.3758/BF03194.
3. **Krueger**, L. E. The word-superiority effect and phonological recoding. – In: *Memory & Cognition*, November 1992, 20 (6), pp. 685 – 694. Doi: 10.3758/BF03202718.
4. **Nairne**, J., **H. Whiteman**, **M. Kelley**. Short-term forgetting of order under conditions of reduced interference (PDF). – In: *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 1999, 52, pp. 241 – 251. Doi: 10.1080/713755806.
5. **Pinker**, S., **P. Bloom**. Natural language and natural selection. – In: *Behavioral and Brain Sciences*, December 1990, 13 (4), pp. 707 – 727. Doi: 10.1017/S0140525X00081061.
6. **Pat** за преход в туризма (2022). Доклад на ЕС – Дирекция „Ватрешен пазар, промишленост, предприемачество и MSP“ на Европейската комисия, Служба за публикации на Европейския съюз, 2022 г., с. 16 (6 май 2024). ISBN: 978-92-76-48965-8; doi: 10.2873/113442.
 [Път за преход в туризма (2022). Доклад на ЕС – Дирекция „Вътрешен пазар, промишленост, предприемачество и МСП“ на Европейската комисия, Служба за публикации на Европейския съюз, 2022 г., с. 16 (6 май 2024). ISBN: 978-92-76-48965-8; doi: 10.2873/113442.]

За автора

Румен Драганов, доц. д-р инж., е преподавател в катедра „Културно-историческо наследство и туризъм“ към УниБИТ, директор на Института за анализи и прогнози на информационната среда в туризма, член на контролния съвет на Националния борд по туризъм.

За контакт с автора: r.draganov@unibit.bg

**COGNITIVE ANALYSIS OF THE EXPECTED TRAVELS OF BULGARIAN
CITIZENS AT THE BEGINNING OF THE MONTH OF MAY 2024**

Rumen Draganov

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The report shows the path of reasoning in the cognitive analysis of the available statistical data of the National Statistical Institute (NSI) on the number of trips of Bulgarian citizens in the country and abroad at the beginning of May for the years preceding 2024, in order to answer the question of what are the expected travel volumes in the month of May 2024. The information is intended for the public interest of the media and road transport control officers, as well as for enterprises related to the tourism and tourism service industries.

Keywords: cognitive analysis, trips in the country, trips abroad.

About the Author

Rumen Draganov, assoc. prof. Ph.D., M Eng, is currently tutor and Director of the Institute of Analysis and Prognosis in Tourism at the ULSIT, and a member of the Treasury Board of the National Tourism Board.

To contact the Author: r.draganov@unibit.bg